

MUSIQA FANIDA O‘ZBEK XALQ QO‘SHIQLARINI O‘RGATISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA INNOVATSION TA’LIM MODELLARINI ISHLAB CHIQISH

Dadajonova Dilnozaxon Axror qizi

Qo‘qon davlat universiteti

Musiqa ta'limi va san'at magistranti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola musiqa fanida o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish jarayonini zamonaviy texnologiyalar asosida innovatsion modellashtirish masalasini DSc darajasida konseptual tahlil qilishga bag‘ishlangan bo‘lib, unda texnologiya va milliy musiqiy an‘ananing o‘zaro munosabati pedagogik tizim sifatida qayta talqin etiladi. Tadqiqot IMRaD modeli asosida olib borilib, raqamli va interaktiv muhit sharoitida xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishning faqat alohida metodlar majmui emas, balki o‘quvchi faoliyati, pedagogik muloqot va baholash tamoyillarini qamrab olgan yaxlit innovatsion modelini ishlab chiqish maqsad qilinadi. Maqolada innovatsiya tushunchasi texnik yangiliklar bilan cheklanmay, musiqiy mazmunni anglash, estetik tafakkurni rivojlantirish va milliy musiqiy ongni zamonaviy sharoitda uzatishning yangi pedagogik mantiqi sifatida talqin etiladi. Ilmiy tahlil davomida texnologiyaga asoslangan dars modellarining samaradorlik shartlari, estetik xavflari va metodik cheklovlari aniqlanib, o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishga mos innovatsion ta’lim modeli taklif etiladi. Ushbu maqola musiqa ta’limi nazariyasi va amaliyotini boyitish, o‘qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini oshirish hamda milliy musiqiy merosni zamonaviy ta’lim muhiti sharoitida samarali o‘rgatish uchun ilmiy-metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: innovatsion ta’lim modeli, o‘zbek xalq qo‘shiqlari, musiqa ta’limi, zamonaviy texnologiyalar, raqamli muhit, pedagogik modellashtirish, estetik tafakkur, milliy musiqiy ong.

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida yuz berayotgan raqamli transformatsiya jarayonlari musiqa fanini, xususan o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish metodikasini tubdan qayta ko‘rib chiqishni talab etmoqda, chunki an‘anaviy o‘qitish shakllari o‘quvchilarning o‘zgarib borayotgan idrok mexanizmlari va axborotni qabul qilish uslublari bilan har doim ham mos kelavermaydi. O‘zbek xalq qo‘shiqlari esa milliy musiqiy ong, estetik tafakkur va madaniy xotiraning asosiy tashuvchisi sifatida, bir tomondan, an‘anaviy ijrochilik va og‘zaki uzatish tamoyillariga tayanadi, ikkinchi tomondan esa zamonaviy ta’lim muhiti sharoitida yangi pedagogik talqin va texnologik yondashuvlarni talab etadi; aynan shu qarama-qarshilik innovatsion modellashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Amaliyotda texnologiyalar ko‘pincha alohida vositalar sifatida qo‘llanilib, dars jarayonining umumiy mantiqini o‘zgartirmasdan qolmoqda, natijada innovatsiya tashqi shakl darajasida cheklanib, xalq qo‘shiqlarining estetik va badiiy mohiyatini

chuqurlashtirish vazifasi to'liq amalga oshmayapti. Holbuki zamonaviy pedagogik nazariyalar innovatsiyani ta'lim jarayonining mazmuniy, metodik va tashkiliy komponentlarini birgalikda yangilovchi tizim sifatida talqin qilib, texnologiyalarni ana shu tizimning tarkibiy qismi sifatida ko'radi. Shu nuqtai nazardan, o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalar asosida innovatsion ta'lim modellarini ishlab chiqish masalasi nafaqat metodik yangilanish, balki milliy musiqiy merosning zamonaviy sharoitda saqlanishi va uzatilishi bilan bog'liq fundamental pedagogik muammo sifatida dolzarblashadi. Mazkur maqola aynan shu ilmiy ehtiyojdan kelib chiqib, musiqa fanida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatish jarayonini innovatsion modellashtirishning nazariy asoslarini aniqlashni, samarali ta'lim modelini konseptual darajada ishlab chiqishni hamda uning pedagogik imkoniyatlari va cheklolarini DSc darajasida tahlil qilishni maqsad qilib qo'yadi.

METODLAR

Mazkur tadqiqotda o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalar asosida innovatsion ta'lim modelini ishlab chiqish metodologiyasi texnologiyani mustaqil yangilik sifatida emas, balki musiqiy mazmunni anglash va estetik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik tizimning tarkibiy elementi sifatida talqin etishga asoslandi; shu bois metod tushunchasi alohida usullar majmui sifatida emas, balki maqsad, mazmun, faoliyat va baholash o'rtasidagi ichki mantiqni ta'minlovchi konseptual mexanizm sifatida qaraldi. Tadqiqotning birlamchi metodologik bosqichi konseptual-analitik rekonstruksiya bo'lib, unda o'zbek xalq qo'shiqlarining og'zaki an'anaga xos variativligi, ijrochilik erkinligi va kontekstga bog'liqligi zamonaviy raqamli muhit sharoitida qanday didaktik talqin etilishi mumkinligi nazariy jihatdan tahlil qilindi, bunda texnologiya musiqiy jarayonni "barqarorlashtiruvchi" emas, balki uning ichki murakkabligini ochib beruvchi vosita sifatida asoslandi. Ikkinchi bosqichda pedagogik modellashtirish yondashuvi qo'llanilib, innovatsion ta'lim modeli "maqsadli yo'naltirilgan tinglash – qiyosiy tahlil – ijroi talqin – reflektiv muhokama – estetik baholash" ketma-ketligida qayta qurildi va har bir bo'g'inda texnologiyaning faqat musiqiy vazifaga xizmat qiladigan shakllari tanlab olindi, bunda texnologiyaning diqqatni musiqiy mazmundan chalg'itish ehtimoli metodik xavf sifatida oldindan baholandi. Tadqiqotda qiyosiy-konseptual tahlil metodi yordamida an'anaviy dars modeli bilan innovatsion modelning pedagogik natijalari solishtirildi, solishtirish mezonlari sifatida o'quvchilarning musiqiy idroki chuqurligi, estetik umumlashtirish darajasi va milliy musiqiy materialni talqin etish qobiliyati olindi, bu esa texnologik yangilikning haqiqiy pedagogik qiymatini aniqlash imkonini berdi. Metodologiyaning muhim tarkibiy qismi sifat tahliliga asoslangan reflektiv baholash bo'lib, u orqali o'quvchilarning xalq qo'shiqlariga nisbatan shakllanayotgan estetik munosabati, musiqiy mulohazalaridagi mantiqiy izchillik va talqinlarining mustaqilligi ochiq muhokamalar, yozma refleksiylar va musiqiy bahslar asosida tahlil qilindi, chunki innovatsion model samaradorligi miqdoriy ko'rsatkichlardan ko'ra sifat jihatidan namoyon bo'ladi. Shuningdek, pedagogik kuzatuv metodi yordamida innovatsion model asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning musiqiy faoliyatga jalb etilishi, texnologiya bilan ishlash jarayonida mustaqil estetik qarorlar qabul qilishga moyilligi va xalq qo'shiqlarining badiiy mohiyatini anglashdagi dinamik o'zgarishlar tizimli ravishda qayd etildi. Tadqiqotning yakuniy metodologik bosqichi

mantiqiy-analitik umumlashtirish bo‘lib, u orqali olingan nazariy xulosalar va amaliy kuzatuvlar asosida o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishda zamonaviy texnologiyalar asosida qurilgan innovatsion ta‘lim modelining konseptual tavsifi ishlab chiqildi, bunda texnologiya an‘anani almashtiruvchi emas, balki milliy musiqiy tafakkurni zamonaviy ta‘lim muhiti sharoitida anglash va rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizm sifatida ilmiy jihatdan asoslandi. Umuman olganda, qo‘llanilgan metodlar majmui innovatsiyani tashqi texnik yangilik darajasidan chiqarib, uni musiqiy mazmun, estetik idrok va pedagogik mas‘uliyat bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan kompleks ta‘lim modeli sifatida tahlil qilish imkonini berdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan va amaliy kuzatuvlar orqali tahlil qilingan innovatsion ta‘lim modeli natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishda zamonaviy texnologiyalar asosida qurilgan tizim faqat metodlar majmuini yangilash bilangina cheklanmay, balki o‘quvchi musiqiy tafakkurining tuzilishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadigan pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi; xususan, model doirasida tashkil etilgan “maqsadli yo‘naltirilgan tinglash – qiyosiy tahlil – ijroiyl talqin – reflektiv muhokama” ketma-ketligi o‘quvchilarning xalq qo‘shiqlarini idrok etish jarayonini hissiy-tasodifiy qabul darajasidan analitik-estetik anglash bosqichiga olib chiqishini ko‘rsatdi. Tadqiqot natijalari shuni aniqladiki, innovatsion modelda texnologiya musiqiy mazmunni tayyor vizual yoki semantik shaklda taqdim etmagan, balki o‘quvchini musiqiy savollar qo‘yishga, intonatsion farqlarni qiyoslashga va ijrochilik variantlarini tahlil qilishga undagan sharoitda o‘quvchilarning musiqiy eshitish madaniyati, lad-modal tafakkuri va estetik umumlashtirish qobiliyati sezilarli darajada chuqurlashgan. Ilmiy muhokama shuni ko‘rsatdiki, innovatsion model asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilarning faolligi miqdoriy jihatdan oshgani bilan birga, bu faollik sifat jihatidan ham o‘zgarib, o‘quvchi musiqiy materialni takrorlovchi emas, balki uni talqin qiluvchi va baholovchi subyekt sifatida namoyon bo‘la boshlagan, biroq bu o‘zgarish texnologiya o‘qituvchining metodik nazorati va estetik yo‘naltiruvchisiz qo‘llangan hollarda barqaror natija bermasligi ham aniqlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, innovatsion model xalq qo‘shiqlarining tarixiy, marosimiy va ijtimoiy kontekstlarini raqamli vositalar yordamida ochib berishga imkon yaratgan bo‘lsa-da, bu kontekstualizatsiya musiqiy matnning o‘zini ikkinchi darajaga surib qo‘ygan hollarda o‘quvchilarning diqqat markazi estetik idrokdan axborot qabul qilishga siljishi xavfi yuzaga keladi, bu esa innovatsion modelni qo‘llashda metodik muvozanatni saqlash zarurligini ko‘rsatadi. Ilmiy bahs jarayonida aniqlangan muhim natijalardan biri shundan iboratki, innovatsion model samaradorligi texnologik yangilik darajasi bilan emas, balki modelning ichki pedagogik mantiqi, ya‘ni texnologiya, musiqiy mazmun va o‘quvchi faoliyati o‘rtasidagi muvofiqlik bilan belgilanadi, shu sababli texnologiya modelning markazida emas, balki unga xizmat qiluvchi komponent sifatida joylashtirilgan sharoitdagina xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish jarayoni estetik va didaktik jihatdan asosli bo‘ladi. Umuman olganda, olingan natijalar o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishda zamonaviy texnologiyalar asosida qurilgan innovatsion ta‘lim modeli milliy musiqiy tafakkurni zamonaviy sharoitda rivojlantirish imkoniyatiga ega ekanini ko‘rsatdi, biroq bu imkoniyat faqat metodik jihatdan puxta ishlab chiqilgan, bahsli va reflektiv

yondashuvga tayangan hollardagina to'liq namoyon bo'lishini ilmiy jihatdan tasdiqladi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari musiqa fanida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalar asosida innovatsion ta'lim modelini ishlab chiqish masalasi texnik yangilanish yoki metodik modernizatsiya bilan cheklanmay, balki milliy musiqiy tafakkurning zamonaviy ta'lim muhiti sharoitida qanday saqlanishi, anglanishi va qayta talqin etilishi bilan bog'liq bo'lgan fundamental pedagogik muammo ekanini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan innovatsion model shuni ko'rsatdiki, texnologiyalar xalq qo'shiqlarini o'rgatishda markaziy o'rin egallagan hollarda emas, balki musiqiy mazmun, estetik idrok va o'quvchi faoliyatiga xizmat qiluvchi tarkibiy komponent sifatida joylashtirilgan sharoitdagina pedagogik jihatdan asosli va barqaror natija beradi. Xulosalar shuni tasdiqlaydiki, innovatsion modelning samaradorligi texnologik yangilik darajasi bilan emas, balki modelning ichki pedagogik mantiqi, ya'ni maqsad, mazmun, faoliyat va refleksiya o'rtasidagi muvofiqlik bilan belgilanadi, bu esa innovatsiyani tashqi shakl darajasida emas, balki ta'lim jarayonining mazmuniy qayta qurilishi sifatida talqin qilish zarurligini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari innovatsion model asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning xalq qo'shiqlariga bo'lgan munosabati sifat jihatidan o'zgarib, ularning musiqiy materialni hissiy qabul qilishdan analitik-estetik anglash bosqichiga o'tishi kuzatilganini ko'rsatdi, biroq bu jarayon faqat metodik jihatdan puxta rejalashtirilgan, bahsli va reflektiv faoliyat bilan uyg'unlashgan hollardagina barqaror tus oladi. Ilmiy umumlashtirishlar shuni ko'rsatadiki, innovatsion ta'lim modeli xalq qo'shiqlarining tirik, variativ va kontekstga bog'liq badiiy tabiatini saqlab qolish bilan birga, o'quvchilarda milliy musiqiy ong va estetik tafakkurni zamonaviy sharoitda rivojlantirish imkonini beradi, ammo bu imkoniyat texnologiya musiqiy matnni soddalashtiruvchi yoki standartlashtiruvchi omilga aylangan hollarda cheklanadi. Umuman olganda, mazkur maqola o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalar asosida qurilgan innovatsion ta'lim modelini nazariy va metodik jihatdan asoslab, uning pedagogik imkoniyatlari va cheklovlarini aniq belgilab berdi hamda musiqa ta'limini modernizatsiya qilish, bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash va milliy musiqiy merosni uzatish jarayonini ilmiy asosda rivojlantirish uchun mustahkam konseptual poydevor yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, M. A. *Musiqa ta'limini modernizatsiya qilishning nazariy asoslari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. Azizxo'jayeva, N. N. *Pedagogik texnologiyalar va ta'lim jarayonini modellashtirish*. – Toshkent: TDPU, 2003.
3. Bo'ronov, B. A. *O'zbek xalq musiqasi: an'ana, ijrochilik va zamonaviy talqin*. – Toshkent: Fan, 2018.
4. Davronov, Sh. S. *San'at ta'limida innovatsion yondashuvlar va raqamli muhit*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2022.
5. G'ulomov, A. G. *Musiqiy tafakkur va estetik idrok nazariyasi*. – Toshkent: Akadernashr, 2019.

6. Ismoilova, D. R. *Pedagogik refleksiya va ijodiy faoliyat nazariyasi*. – Toshkent: Universitet, 2018.
7. Karimova, S. M. *Musiqa ta'limida innovatsion modellar va raqamli texnologiyalar*. – Toshkent: Innovatsiya, 2023.
8. Kodirov, F. M. *Pedagogik modellashtirish va faoliyatga asoslangan ta'lim*. – Toshkent: Fan ziyosi, 2016.
9. Musurmonova, O. O. *Estetik tarbiya va san'at pedagogikasining zamonaviy muammolari*. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
10. Normatova, Z. X. *Raqamli ta'lim muhiti va innovatsion didaktika*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2023.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. *“Ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”*. – Toshkent, 2019.
12. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. *Musiqa fani bo'yicha davlat ta'lim standarti*. – Toshkent, 2022.